

UDK: 811.111'342.62:811.163.42'342.62

Pregledni znanstveni rad

Prihvaćen za tisak: 19. rujna 2008.

Poredbena analiza pojma *asimilacije* u engleskome i hrvatskome jeziku

Sanja Škifić

Zadar

U ovome se radu najprije razmatra sam pojam asimilacije, odnosno način njegova definiranja u različitim autorima. Razrada problematike sastoji se od dva glavna dijela, u kojima se odvojeno analizira asimilacija u engleskome i hrvatskome jeziku. Razmatraju se različite vrste asimilacija, ali i razlikovanje asimilacije od adaptacije, kako u engleskome, tako i u hrvatskome jeziku. Slijedi poredbena analiza asimilacije. Ona uključuje sličnosti i razlike do kojih se dolazi proučavanjem i uspoređivanjem odvojenih činjenica o asimilaciji u dva jezika, te razlikovanjem asimilacije kao glasovne preinake od adaptacije kao prilagodbe glasova.¹

1. Uvod

Nakon iscrpnoga proučavanja jezičnih osobitosti materinskoga jezika hrvatskim se anglistima otvaraju sasvim novi kutovi gledišta kada tako stečeno znanje o jezičnim pojedinostima hrvatskoga jezika pokušaju staviti u širi kontekst, koji bi se osvrnuo i na analizu sličnosti i razlika pojedinih jezičnih pojava u hrvatskome i engleskome jeziku. Ovaj će rad pokušati doprinijeti širenju i razjašnjavanju takvih gledišta na primjeru fonološkoga procesa koji se naziva asimilacija. Nakon odvojenoga opisa navedenoga procesa u engleskome i hrvatskome jeziku slijedi poredbena analiza pojedinih sličnosti i razlika u dva jezika.

Kao dio uvoda rad će se osvrnuti na uži pojam asimilacije, odnosno na načine na koje tu pojavu definiraju različiti autori. U nastavku će biti

¹Autorica zahvaljuje anonimnim recenzentima na prijedlozima koji su poboljšali rad.

iznesene različite vrste asimilacije, opet posebno u engleskome, a posebno u hrvatskome jeziku. Potom će se pokazati kako hrvatski i engleski autori razlikuju proces asimilacije od procesa adaptacije, tj. preinake od prilagodbe. Navest će se nazivi kojima se različiti autori koriste za opis razlike između tih dviju pojava te analiza objašnjenja njihove razlike. Određivanje pojava koje se ne mogu smatrati asimilacijom doima se posebno važno budući da je opis određene pojave najpouzdanije započeti određenjem onoga što ona nije. Takva struktura analize asimilacije čini se najpogodnijom jer omogućava jasan uvid u obrazloženje podudaranja i nepodudaranja određenja pojma i vrsta asimilacija u dva navedena jezika, što će biti izneseno u zaključku na kraju rada.

1.1. Pojam asimilacije

Odsječci se izgovaraju izdvojeno u vrlo rijetkim slučajevima. Obično se ta vrsta izgovaranja pojavljuje u različitim fonetskim i fonološkim istraživanjima radi različitih mjerenja. Međutim, u svakodnevnome, povezanome govoru ti odsječci dolaze u skupovima, odnosno govornim člancima: slogu (morfemu), (govornoj) riječi, intonacijskoj jedinici (rečeničnoj sintagmi), rečenici. Često se u tim člancima u susjedstvu nađu odsječci koji su različiti po tvorbi, što može otežati izgovor.

U povezanome govoru izgovorni (artikulacijski) organi skloni su nečemu što se u engleskome jeziku metaforički naziva *shortcut*, a za što se na hrvatskome jeziku najpogodniji naziv čini *prečac*. Treba napomenuti jednu bitnu značajku ova dva naziva. Koliko god se činili “zgodnima” zbog svoje metaforičke primjene, čini se kao da ipak imaju jedno važno negativno obilježje: vremensku implikaciju njihove uporabe. Naime, ako se navedeni nazivi rabe u njihovu izvornome značenju, uvijek se podrazumijeva ušteda vremena. Upravo iz toga razloga, u kontekstu olakšavanja govora, nazivi *shortcut* i *prečac* mogu navesti na uže shvaćanje pojma ekonomije govora nego što ga on ima. Naime, sinonim ekonomiji govora ne mora nužno predstavljati ušteda vremena. U prvom redu riječ je o uštedi napora. Tako u nekim slučajevima produžena faza držanja glasnika može izazvati uštedu napora, ali ne i uštedu vremena.

Bez sumnje se može logički ustvrditi kako je univerzalno obilježje svih vrsta asimilacija u svim jezicima njihova pojavnost kao posljedice opće jezične težnje k ekonomiji napora koji u izgovaranju treba obaviti. Obično se može pokazati kako asimilacija rezultira nekom vrstom pojednostavljenja u pokretima koje izgovorni organi moraju izvesti, iako je često teško spoznati zašto se pojednostavljenje događa upravo na taj, a ne neki drugi način. Ta opća jezična težnja k pojednostavljenju očituje se u nekim slučajevima na slične, a u nekim na različite načine u različitim jezicima.

1.2. Odrednice asimilacije

U *Rječniku stranih riječi*, Anić i Goldstein (2004: 122) određuju asimilaciju kao: *jednačenje glasova prema nekom obilježju artikulacije*.

McCarthy (1956: 148) određuje asimilaciju kao povijesni proces u kojem se glasovi, pod utjecajem susjednih glasova, zamjenjuju drugima tijekom razvoja jezika. Jones (1975: 217) određuje asimilaciju kao proces zamjene jednoga glasa drugim pod utjecajem trećega glasa koji mu se nalazi u susjedstvu unutar riječi ili rečenice ili kada se dva susjedna glasa združe i zamijene trećim koji se razlikuje od prvoga i od drugoga glasa. Među navedenim je odrednicama asimilacije Jonesova prikladnija budući da je šira jer ne određuje asimilaciju isključivo kao povijesni proces.

Ni Ward (1944: 185) ne definira asimilaciju isključivo kao povijesni proces, već samo naglašava njezin doprinos povijesnomu razvoju jezika. Roach (1991: 124, 126) asimilacijom naziva glasove koji se drugačije ostvaruju jer su blizu nekoga drugoga u susjednoj riječi, morfemu ili unutar morfema. Kelly (2000: 109) navodi da asimilacija pokazuje kako glasovi preinačuju (engl. *modify*) jedni druge kad se susretnu na granici ili unutar riječi.

Davis (2005: 49, 129) definira pojam asimilacije kao utjecaj jednoga glasa na drugi kako bi bili sličniji. Navodi da se u engleskome jeziku taj proces naziva i kontaktna asimilacija. To je vrsta asimilacije kad se dva glasa nalaze jedan kraj drugoga. Asimilacija se može pojaviti i kod udaljenih glasova (u starovisokonjemačkome *gast+i* → *gesti*, ‘gost’ → ‘gosti’). Budući da u engleskome takva vrsta asimilacije nije moguća, već samo ona koja se pojavljuje između dva susjedna glasa, naziv ‘kontaktna asimilacija’ navodi se kao specifičan engleski naziv za asimilaciju, a ne kao jedna od vrsta asimilacije.

2. Asimilacija u engleskome jeziku

U ovome će se poglavlju najprije osvrnuti na samo određivanje pojma asimilacije u širem kontekstu fonoloških procesa, potom razgraničiti asimilacije i adaptacije, kao vrlo bliske, a na kraju navesti podjela asimilacija na vrste.

Davis (2005: 133) asimilaciju opisuje odvojeno od epenteze i procesa koji naziva *coalescence*. Prevedeno na hrvatski, naziv znači *sraščivanje*. Međutim, budući da se navedeni proces odvija samo između tjesnačnika i sljedećega *j*, taj naziv označava proces koji se u hrvatskome jeziku naziva *jotacija*. Drugim riječima, engleski autori navedene fonološke procese smatraju različitima, te ih tako grupiraju. To je važno napomenuti jer hrvatski autori navedene procese ne smatraju uvijek različitima, ne klasificiraju ih kao odvojene pojave. Jones (1975) govori o tri podjele asimilacije.

(4) $s \rightarrow f$ pod utjecajem sljedećega f [ho:s] → [ho:ffu:]

Asimilacija zatvornika prema položaju usana — Ova je asimilacija navedena u (5), primjer je izraz *ten minutes* ‘deset minuta’. Jones napominje kako se ovaj tip asimilacije ne preporuča u izgovoru, ali se mora uočiti kao pojava kod mnogih izvornih govornika engleskoga jezika.

(5) $n \rightarrow m$ pod utjecajem m [ten minits] → [tem minits]

Asimilacija otvornika prema susjednomu otvorniku — Ova je asimilacija navedena u (6). Primjer je izraz *we are* ‘mi smo’.

(6) $i: \rightarrow i$ pod utjecajem e [wi:] → [wiə]

Asimilacija otvornika prema susjednomu zatvorniku — Ova asimilacija navedena je u (7). Primjer je izraz *go away* ‘odlazi’, doslovnije ‘idi odavde’.

(7) $\emptyset \rightarrow i / u$ pod utjecajem j / w [gou əwei] → [gou uwei]

Asimilacija položaja mekoga nepca — Za ovaj, šesti tip asimilacije, Jones navodi da nije naišao ni na jedan primjer u engleskome jeziku.

2.3. Asimilacija prema smjeru

Treća podjela vrsta asimilacija dijeli proces prema smjeru, tj. glasu koji uzrokuje promjenu.

Progresivna asimilacija — Ova je asimilacija *unaprijedna*. Nastaje kad se glas asimilira pod utjecajem prethodnoga glasa, kao u (8). Primjer je množina riječi *dog* ‘pas’ : *dogs* ‘psi’.

(8) $s \rightarrow z$ pod utjecajem g [dogs] → [dogz]

Regresivna asimilacija — Ova je asimilacija *unazadna*. Nastaje kad se glas asimilira pod utjecajem idućega glasa, kao u (9). Primjer je riječ *bloodhound* ‘krvni tragač’, tj. pas izvrsnoga njuha.

(9) $d \rightarrow t$ pod utjecajem h [blʌdhaund] → [blʌthaund]

Težak i Babić (1992, 2007) govore o glasovnim promjenama navodeći: “neki se glasovi mijenjaju, neki se gube, između nekih se umeće novi glas i slično”. Glasovne promjene koje autori navode nalaze se u 3.1. i 3.2. Ovdje je samo izmijenjen njihov redoslijed, te naziv promjene koju autori nazivaju jednačenjem zatvornika po mjestu tvorbe. Sličnu podjelu glasovnih promjena navodi i Ham (2002). Ona ima dvije promjene manje, ne navodi navezak i nepostojano *e*.

U gramatici Babić i sur. (2007), koju je izdao Nakladni zavod Globus, a predstavlja drugo izdanje Akademijine gramatike koju su zajedno izdali HAZU i Globus (Babić i sur. 1991), Težak je podijelio promjene na samoglasničke i suglasničke. Po njegovoj će se podjeli svrstati promjene, no s nazivima koji se odnose na način tvorbe, ne ulogu u slogu, dakle na otvorničke (vokalske) i zatvorničke (konsonantske) promjene.

3.1. Otvorničke (vokalske) promjene

Zamjene ije/je/i — Težak i Babić (2007) ovu promjenu nazivaju smjenjivanje *ie-je-e-i*. U njoj navode četiri potpromjene, kao u (12).

- (12) i. Duljenje kratkoga *je*
 ii. Kraćenje sloga s dvoglasnikom
 iii. Suglasnička skupina sa *r*
 iv. Ostala pravila

Težak (2007) sve promjene opisuje pod tim istim naslovom. Smatra da nisu povijesne, iako se mogu povezati sa starim slavenskim jatom jer se pojavljuju u suvremenome jeziku kao pravilan odraz dvoglasničkoga fonema *ie*. S. Ham (2002) ovu promjenu dijeli na pet promjena, kao u (13).

- (13) i. Kraćenje sloga s dvoglasnikom
 ii. Smjenjivanje *ije je*
 iii. Smjenjivanje *ije e*
 iv. Duljenje kratkoga *je*
 v. Smjenjivanje *ije, je* sa *i*

Nepostojano a — Težak (2007) navodi da je nepostojano *a* povijesno uvjetovana promjena koja se objašnjava posebnim pravilima. Primjeri su navedeni u (14). Promjene se događaju u određenim padežnim oblicima.

- (14) i. $a \rightarrow \emptyset \quad \emptyset \rightarrow a$ nokat \rightarrow nokta \rightarrow nokata
 ii. $\emptyset \rightarrow a$ daska \rightarrow dasaka

Nepostojano e — Ova se promjena odnosi na kajkavska prezimena i zemljopisne nazive koji u službenoj uporabi zadržavaju svoj dijalektalni oblik, kao u (15).

(15)	i. e→∅
ii. e→∅ | Tuhelj→Tuhlja
Tkalec→Tkalca |
|------|-------------------|--------------------------------|

Navezak — Otvornici koji se dodaju na kraju nekih riječi, a ne mijenjaju njihovo značenje, zovu se navezak. Težak i Babić (2007) te Težak (2007) navezak nazivaju i pokretni samoglasnik. Primjeri su navedeni u (16).

(16)	i. g→ga
ii. m→ma
iii. d→da
iv. d→da | dobrog→dobroga
dobrom→dobromu
kad→kada
dosad→dosada |
|------|--|--|

Prijeglas — Zamjena otvornika *e* iza nepčanih zatvornika, skupova *st žd* i slivenika *c* naziva se prijeglasom. Primjeri su navedeni u (17). Ovu glasovnu promjenu spominje samo Težak (2007).

(17)	i. o→e iza j
ii. o→e iza ž
iii. o→e iza č | krajom→krajem
mužovi→muževi
mačom→mačem |
|------|---|---|

Vokalizacija — Vokalizacija je zamjena *l* sa *o* na kraju sloga (time i na kraju riječi). Primjeri su navedeni u (18).

(18)	i. l→o
ii. l→o | mislilac→mislioca
čital→čitao |
|------|-------------------|----------------------------------|

3.2. Zatvorničke (konsonantske) promjene

Težak navodi da zatvorničke (naziva ih suglasničkim) promjene mogu biti fonološke, prouzročene položajem fonema u riječi ili morfološke, prouzročene zamjenama zatvornika u tvorbi i fleksiji riječi.

Palatalizacija — Palatalizacija je morfološka promjena u kojoj se jedrenici (velari) *k g h* ispred *e* ili *i* zamjenjuju nepčanicima (palatalima) *č ž š*. U nekim se riječima to događa i s piskavcem (sibilantom). Primjeri su navedeni u (19).

(19)	i. k→č	junak→junače
	ii. g→ž	krug→kružić
	iii. h→š	suh→sušiti
	iv. c→č	stric→striče

Škarić (1991), koji ne dijeli posebno otvorničke od zatvorničkih glasovnih promjena, palatalizacijom smatra i otvorničku promjenu poput *mačem*, kao u (18.iii), koju drugi autori nazivaju prijeglasom.

Sibilarizacija — Ta se glasovna promjena odnosi na jedrenike *k g h* kao i u prethodnoj promjeni. Primjeri su navedeni u (20).

(20)	i. k→c	majka→majci
	ii. g→z	jastog→jastozi
	iii. h→s	zloduh→zlodusi

Jotacija — Jotacija je stapanje nenepčanih zatvornika sa zvonačnikom *j* u nepčanik. Primjeri su navedeni u (21).

(21)	i. d→đ	glad — glađu
	ii. l→lj	sol — solju
	iii. s→š	pisati — pišem

Epenteza — U nekim se riječima dodaje glas u sredini riječi. Tako se iza usnenih glasova umeće nepčanik *lj*, primjeri su navedeni u (22). Taj *lj* nastaje umetanjem bočnika *l* između usnenih zatvornika i glasa *j* koji se onda stapaju u *lj*. Ovako umetnuti *l* zove se i *epentetski l*, a sama pojava epenteza. Nju Škarić (1991) izdvaja kao posebnu promjenu. Ostali ju autori također spominju, ali ju svrstavaju u jotaciju.

(22)	i. m→mlj	grm→grmlje
	ii. v→vlj	živ→življi

Škarić epentezom naziva svako dodavanje glas(nik)a u sredini riječi, npr. dodavanje *d* u nestandardnome obliku /zrak/ → /zdrak/.

Jednačenje šumnika po zvučnosti — Ta pojava događa se nizu dvaju šumnika različite zvučnosti: prvi se od njih zamjenjuje svojim zvučnim parom kako bi se izjednačio s idućim šumnikom. Primjeri su navedeni u (23), gdje se prvi šumnik mijenja pod utjecajem drugoga. Neki autori ovu promjenu nazivaju jednačenjem suglasnika po zvučnosti (misli se na konsonante). Međutim, u hrvatskome se ona događa samo šumnicima, zvonačnici nisu u nju uključeni.

(23)	i. d→t
ii. g→k
iii. s→z | pod-pisati→potpisati
drug-čiji→drukčiji
s-bitī→zbitī |
|------|-------------------------------|--|

Jednačenje zatvornika po tvorbenome mjestu — Ovu promjenu neki autori nazivaju tradicionalnijim nazivom jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe (npr. Težak 2007). U njoj se tjesnačnici *z s h* zamjenjuju sa *ž š*, dok se zvonačnik *n* zamjenjuje sa *m* ispred *p* i *b*. Primjeri su navedeni u (24).

(24)	i. z→ž
ii. n→m | paziti→paznja→pažnja
jedanput→jedamput |
|------|-------------------|---|

Škarić u ovu promjenu svrstava i neke druge zamjene, npr. zamjenjivanje nadzubnoga *n* jedrenim *ŋ* kao [banka]→[baŋka].

Gubljenje zatvornika — Neki se zatvornici u određenim skupinama gube. Primjeri su navedeni u (25). Ova se promjena naziva i gubljenjem suglasnika. Težak (2007) u nju svrstava i gubljenje glasovnih skupina.

(25)	i. zz→z
ii. td→dd→d
iii. dc→c
iv. stl→sl
v. ždn→žn | bez-zakonje→bezakonje
pet-deset→petdeset→peddeset→pedeset
sudac→sudca→suca
rastao→rast-la→rasla
nužda→nužd-ni→nužni |
|------|--|---|

Škarić (1991) ovu promjenu dijeli na tri. Prva je *stapanje dva ista zatvornika* (tj. suglasnika, kako ih naziva) u jedan, kao u primjerima (25.i) i (25.ii). Druga je *otpadanje t i d ispred slivenika*, osim u prednaglasnici (proklitici) i predmetku (prefiksu), kao u (25.iii). Treća je *gubljenje t i d* (osim u prednaglasnici i predmetku) iz skupina *st, št, zd, žd* uz zatvornik (osim *v*), kao u (25.iv) i (25.v).

3.3. Fonetske i fonemske asimilacije

Škarić (1991) asimilacije dijeli drugačije: na fonetske i fonemske. Fonetske ne mijenjaju izvorni fonem, dok ga fonemske mijenjaju. Autor osim nekih navedenih promjena spominje i dvije koje se ne pojavljuju u drugih autora, disimilaciju i metatezu. Disimilacija je glasovna promjena kojom se pojačava razlika među glasovima, kao u (26), gdje je dobiveni oblik nestandardan. Metateza je premetanje (inverzija) glasova, moguća i među razdvojenim glasovima, kao u (27).

3.5. Adaptacije

U hrvatskome se jeziku razlikuje nekoliko vrsta prilagodba ili adaptacija.

Adaptacija po zvučnosti — Prilagodbe (adaptacije) po zvučnosti jasno se razlikuju od asimilacija po zvučnosti. Bezvučni se zatvornici prilagođuju u međuotvorničkome položaju i postaju ozvučeni. Zvonačnici postaju obezvučeni nakon nezvučnih šumnika, a isto vrijedi i za sve glasove nakon stanke. Kod asimilacija po zvučnosti razlika je veličine jednoga opažajnog obilježja.

Adaptacija suizgovaranjem — Neki se pokreti obavljaju i prije nego što dođe vrijeme za njihov glas, pa se taj dio glasa suizgovara s glasovima koji se upravo izgovaraju. Tako se npr. u *luk* usne zaokružuju odmah, na početku riječi, i prije nego dođe vrijeme za izgovor glasa *u*.

Adaptacija količinom pokreta — Glasnici se prilagođuju i po veličini pokreta, pa *s*, *š*, *z*, *ž* uz *t* i *d* ne završavaju otvaranjem, već izravnom kretnjom za *t* i *d*. Zato su skupine *st*, *št*, *zd*, *žd* čvrsto slivene.

Adaptacija po mjestu izgovora — Radi uštede pokreta susjedni se glasovi približavaju po mjestu izgovora. Ako je to pomicanje veličine jednoga opažajnog obilježja, riječ je o asimilaciji. Međutim, ako je to pomicanje za manje od jednoga opažajnog obilježja, riječ je o adaptaciji ili prilagodbi po mjestu izgovora. Tako se *t* i *d* uz *r* i *l* prilagođuju po mjestu izgovora i izgovaraju nadzubno.

Adaptacija po trajanju — Različiti oblikovači (artikulatori) imaju različito vrijeme suizgovaranja. Tromiji govorni organi uključuju se u izgovor prije da ne bi svojom tromošću usporavali izgovor cjeline. U izgovoru uključivanje otvornika nastaje odmah nakon otpuštanja prethodnoga zvučnoga zatvornika, a s kratkim kašnjenjem nakon bezvučnoga. To nije tako u engleskome, gdje uključivanje glasa kasni.

Adaptacija po napetosti — Izgovorna napetost usklađuje se sa susjednim glasovima, s položajem u slogu i s govornom izražajnošću.

4. Poredbena analiza pojma *asimilacije* u engleskome i hrvatskome

Sličnosti u poimanju fonološkoga procesa asimilacije kod hrvatskih i engleskih autora same su po sebi očite i ne treba ih posebno isticati. Možda bi trebalo samo istaknuti važnost podudaranja pojedinih vidova hrvatskoga

i engleskoga opisa asimilacije, osobito za studente engleskoga jezika. Susretanje iste pojave potpomognute velikim brojem primjera u oba jezika može imati djelotvoran učinak na razumijevanje i usvajanje istih pojava. Na primjer, podudaranje u engleskome i hrvatskome jeziku (značenjsko i terminološko) koje se navodi u nastavku olakšava razumijevanje jedne vrste podjele procesa asimilacije. Ipak, brojnije su razlike.

4.1. Sličnosti

Engleski i hrvatski autori slažu se u jednome od načina podjele vrsta asimilacije (koriste se istim kriterijem) — podjeli prema smjeru asimilacije. Podudaranje njihova opisa ne uključuje samo prikaz tih vrsta asimilacije, već i sam odabir nazivlja: progresivna asimilacija (engl. *progressive assimilation*) i regresivna asimilacija (engl. *regressive assimilation*).

Hrvatski i engleski autori također se slažu da je sam proces jedna od ključnih značajki govorne ekonomije, a to vrijedi ne samo za fonološki sustav dva analizirana jezika, već i za sve ostale jezike.

Nadalje, hrvatski i engleski autori također se slažu kako svaka ekonomija govora ne podrazumijeva nužno proces asimilacije. Iako se nazivi u hrvatskih i engleskih autora razlikuju, smisao ostaje isti. Smatraju nužnim razlikovati prilagodbe manje od jednoga opazajnoga obilježja od onih veličine barem jednoga opazajnoga obilježja.

4.2. Razlike

Hrvatski opisi fonološkoga procesa asimilacije detaljnije su napravljeni. Prema navedenim opisima hrvatski autori bilježe više vrsta asimilacija od engleskih autora. Veći broj fonetskih asimilacija koje su žive i obvezatne u hrvatskome jeziku povezan je s paradigmatskim sustavima. Naime, bogat padežni sustav u hrvatskome jeziku (usporedi li se s engleskim) pružio je plodno tlo za nekoliko vrsta glasovnih promjena (npr. nepostojano *a*, nepostojano *e*, zamjena *l* sa *o*). Kao što je već rečeno, engleski autori navode kao jednu od vrsta asimilaciju prema mekomu nepcu, međutim Jones (1975) ne nalazi primjera za takvu asimilaciju u engleskome. U hrvatskome jeziku ta je vrsta asimilacije prilično česta i naziva se palatalizacijom.

4.2.1. Usmjerenost na otvorničke asimilacije

Treba se osvrnuti na vrstu odsječaka kojima pojedini autori pridaju više pozornosti u opisu asimilacije. Hrvatski autori (Škarić 1991, Ham 2002, Težak i Babić 1992) usredotočuju se na procese prilagodbe zatvornika, dok su opisi procesa prilagodbe otvornika u drugome planu, s izuzetkom S. Težaka

(2007). Za razliku od njih, engleski autori pridaju jednaku važnost asimilacijama koje uključuju prilagodbe zatvornika, ali i onima koje uključuju i prilagodbe otvornika. Dovoljno se vratiti na podjelu asimilacije koju je napravio Jones (1975) i uočiti kako posebno razlikuje asimilacije otvornika prema otvorniku i otvornika prema susjednomu zatvorniku.

4.2.2. Razgraničavanje

Jedna od razlika pristupu asimilaciji engleskih i hrvatskih autora očituje se u sagledavanju asimilacije u širem fonološkome kontekstu, odnosno kontekstu svih fonoloških procesa. Fonolozi moraju odrediti koji se točno procesi mogu zvati asimilacijom, a koji ne. U tome engleski i hrvatski autori različito postupaju.

Kao što je već navedeno, engleski autori odvajaju proces asimilacije od procesa jotacije i epenteze kao tri različita fonološka procesa. Većina hrvatskih autora tako ne klasificira asimilacije. Jotacija i epenteza klasificiraju se kao različiti procesi, ali se nazivaju fonemskim asimilacijama (tj. onima koje mijenjaju izvorni fonem prema bivšim fonetskim pravilima). Svojevrсна je iznimka samo Škarić.

U odnosu na razlikovanje procesa asimilacije i adaptacije (engl. *assimilation* i *similtude*), čini se kako su hrvatski autori bolje riješili uporabu naziva za razlikovanje ova dva fonološka procesa. Engleski autori nisu iscrpni u navođenju fonoloških procesa koji se ne mogu smatrati asimilacijama, barem ne kao hrvatski autori. Objašnjenje je razlike između ta dva procesa uspješnije u hrvatskih autora. Tako Škarić (1991) asimilaciju smatra onom vrstom preinake u kojoj se jedan glasnik mijenja s time da se ta promjena može obilježiti drugim slovom, za razliku od adaptacije. Engleski autori kao potvrdu da je u nekim slučajevima riječ o *similtude*, a ne *assimilation*, navode nedostatak dokaza da su se npr. obezvučene inačice određenih fonema ikada izgovarale ikako drugačije osim bezvučno. Naposljetku, treba istaknuti kako hrvatski autori iscrpnije iznose podjelu raznih vrsta adaptacija, dok engleski autori samo usputno navode pojedine situacije koje se ne mogu smatrati fonološkim procesima asimilacije.

4.2.3. Nazivlje

U analizi procesa jotacije trebalo bi usporediti nazive za taj proces u hrvatskome i engleskome jeziku. Opet se uspješnijim i preciznijim čini hrvatski naziv *jotacija*; na neki način je određeniji od engleskoga naziva *coalescence* (*sraščivanje*). I sam Davis (1998) navodi kako se taj proces odvija samo između tjesnačnika i sljedećega *j*. Zato naziv *sraščivanje* na određeni način

svojom općenitošću ne odgovara glasnički usko definiranomu procesu kao što je jotacija.

Naziv *adaptacija* čini se boljim jer se jasno razlikuje od naziva *asimilacija*. Za razliku od njih, nazivi *assimilation* i *similtude* imaju isti korijen (lat. *similus*, -e, sličan; koji nalikuje), pa je veća opasnost da se ti procesi zamijene. To potvrđuju i mnogi engleski autori, budući da su se ta dva pojma u engleskome jeziku doista dugo zamjenjivala.

4.2.4. Odnos prema izgovornim inačicama

Različit je način na koji engleski i hrvatski autori prilaze likovima riječi koji se izgovaraju bez asimilacije i onima koji se izgovaraju s izvršenom asimilacijom. Gotovo se svaka riječ može izgovoriti i bez primjene asimilacije. Tako se u engleskome jeziku podjednako čuju oba izgovora (s asimilacijom i bez nje), npr. *tissue* kao u (30). Slična je situacija i u hrvatskome jeziku, pa se često čuju oba izgovora, kao npr. *bio* u (31).

(30) [tiʃuu] i [tisjuu]

(31) [bio] i [bijo]

Zanimljivo je primijetiti da engleski autori (McCarthy 1956) smatraju kako je u većini slučajeva izbor između ta dva izgovora nebitan, te da bi trebalo pogledati u rječnik koji je od dva načina izgovora najčešći u svakodnevnome govoru. Preporuka je da se rabi taj izgovor. Međutim, hrvatski autori izgovore određenih riječi s asimilacijom kategoriziraju kao dijalektalne i (češće) nestandardne, što znači da bi ih trebalo izbjegavati. Iako se i u engleskome jeziku određene inačice izgovora mogu povezati s različitim zemljopisnim područjima i označiti kao dijalektalne i inačice nestandardne obojenosti, takav opis i određenje različitih načina izgovora ne nalaze se u engleskih autora.

5. Zaključak

Poredbena analiza fonološkoga procesa asimilacije u hrvatskome i engleskome jeziku otvara nove mogućnosti u istraživanju fonoloških procesa pojedinačnoga jezika, ali i univerzalnijih pojava koje se mogu zabilježiti pri opisu različitih lingvističkih pojava, pa tako i asimilacije.

Kao što se moglo i očekivati, određeni vidovi asimilacije jednaki su u hrvatskome i engleskome jeziku, pa tako i u opisu hrvatskih i engleskih autora. Podjele po smjeru asimilacije zajedničke su dvama jezicima (progressivna i regresivna asimilacija). Vidljivo je i podudaranje između hrvatskoga i engleskoga opisa u odrednicama asimilacije. Međutim, i tu postoje sitne

razlike. Većina se autora služi samo nazivom proces bez pobližega određenja toga pojma (npr. povijesnoga, što nalazimo kod pojedinih autora). Takva se odrednica čini prikladnijom budući da asimilacija podrazumijeva i živa obavezna fonološka pravila.

Nadalje, u oba se jezika smatra nužnim razgraničiti procese asimilacije od procesa adaptacije. Dok engleski autori samo usputno navode situacije koje se ne bi mogle smatrati asimilacijom, hrvatski autori nude jednoznačnu podjelu različitih vrsta adaptacije te ih na taj način jasno razgraničuju od sličnih, ali ipak bitno različitih vrsta asimilacije. Takva bi se situacija možda mogla objasniti bogatijim padežnim sustavom hrvatskoga jezika koji kao posljednicu nosi i veći broj fonoloških procesa.

Jedna od razlika engleskoga i hrvatskoga opisa fonoloških procesa svakako je i nazivlje. Tako se jasno određen naziv *jotacija* u hrvatskome jeziku suprotstavlja nešto neodređenijemu engleskomu nazivu *coalescence*. I pojam *adaptacija* bolje je određen u odnosu na engleski pojam *similtude*. Općenito gledajući, izgleda kako su hrvatski autori uspješnije riješili problem naziva u opisu navedenih fonoloških procesa.

6. Literatura

- Anić, V. i Goldstein, I. (2004) *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Novi Liber.
- Davis, J. F. (2005) *Phonetics and Phonology*, Stuttgart: Ernst Klett Verlag.
- Ham, S. (2002) *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Jones, D. (1975) *An Outline of English Phonetics*, W. Heffer & Sons Ltd., Cambridge: Cambridge University Press.
- Kelly, G. (2000) *Teach Pronunciation*, Harlow: Longman.
- McCarthy, P. (1956) *English Pronunciation, A Practical Handbook for the Foreign Learner*, W. Heffer & Sons Ltd., Cambridge: Cambridge University Press.
- Roach, P. (1991) *English phonetics & Phonology: A practical course* (2. izd.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Škarić, I. (1990) *Fonetika hrvatskoga književnoga jezika*, u Babić, S. i dr., Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga jezika: Nacrt za gramatiku, HAZU — Globus, Zagreb.
- Težak, S. i Babić, S. (1992, 2007) *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Ward, I. C. (1944) *The Phonetics of English*, W. Heffer & Sons Ltd, Cambridge: Cambridge University Press.

Comparative analysis of the concept of assimilation in English and Croatian

This paper discusses the term assimilation and its various definitions in several phonetic and phonological descriptions of Croatian and English. The first part analyses different assimilations in English, their classification: I. historical vs. contextual assimilation, II. assimilations in different phonetic context (six of them), III. progressive vs. regressive assimilation. The processes of assimilation vs. similitude are discussed as well. The second part analyses the categorization of assimilations in Croatian grammar. Distinction between progressive vs. regressive assimilation is found as well. The distinction between historical and contemporary assimilation is similar, but not identical to English historical vs. contextual assimilation. Assimilations in different (phonological) context are divided into vowel assimilations, each of which has six types. So called adaptations in Croatian are presented as well (six of them). Assimilations are defined as a sound change viewed as the replacement of one sound with the other. On the other hand, adaptations are changes which are not viewed as replacement of sound, rather as a change within the sound (which are described, but do registered by letter changes in writing). The last part of the paper compares approaches between English and Croatian authors. Similarities are presented in the distinction between progressive vs. regressive assimilation in terms and criterion, and also in the differentiation between assimilations that are more or less obvious. However, Croatian assimilations are described and classified in more details. Some Croatian terms are also found to be more appropriate.

Key words: assimilation, similitude, Croatian language, English language, phonology

Ključne riječi: asimilacija, adaptacija, hrvatski, engleski, fonologija